

Southeast Asian Anthropologies

**National Traditions
and Transnational Practices**

editors

**Eric C. Thompson and
Vineeta Sinha**

แนะนำหนังสือ

Southeast Asian Anthropologies: National Traditions and Transnational Practices.

Eric C. Thompson and Vineeta Sinha (2019)

Singapore: NUS Press.¹

สุนทรีย์ สิริอินตะวงศ์²

Soontree Siriintawong

การสร้างองค์ความรู้ทางด้านมานุษยวิทยาในช่วงเริ่มแรกไม่สามารถปฏิเสธความเกี่ยวพันกับอิทธิพลของลัทธิอาณานิคม (Colonialism) ออกไปได้ ความรู้ทางด้านมานุษยวิทยา รวมทั้งวิธีวิทยาแบบชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) ถูกพัฒนาและถูกนำไปใช้เพื่อเป็นเครื่องมือของเจ้าอาณานิคมในการเก็บรวบรวมข้อมูลทางสังคมและวัฒนธรรมในแต่ละดินแดนที่ตัวเองเข้าไปปกครอง การเริ่มต้นของสาขามานุษยวิทยาที่มากับลัทธิอาณานิคมมักจะเป็นสิ่งที่ถูกตั้งคำถามและถูกครหา มาโดยตลอด แต่เราก็ปฏิเสธไม่ได้ว่ามานุษยวิทยาได้กลายมาเป็นสาขาวิชา (Discipline) ที่ถูกนำไปเปิดสอนในระดับมหาวิทยาลัยในหลายประเทศทั่วโลก และได้มีการปรับเปลี่ยนแนวคิดและวิพากษ์การสร้างความรู้และวิธีวิทยาของตนเองมาโดยตลอดด้วยเช่นกัน ยกตัวอย่างเช่น หลังจากการเสียชีวิตของ โบรมิสลอร์ มาลินอสกี (Bronislaw Malinowski) นักมานุษยวิทยาสังคมชาวอังกฤษเชื้อสายโปแลนด์ที่มีงานเขียนชิ้นสำคัญ

¹ ภาพปกหนังสือเล่มนี้ คือภาพการลงนามของอาจารย์พัฒนา กิตติอาษา ซึ่งกำลังสัมภาษณ์ชาวนาไทยที่บริเวณใกล้กับเขื่อนลำนะทอง จังหวัดนครราชสีมา อาจารย์พัฒนา กิตติอาษา เป็นนักมานุษยวิทยาคนไทยที่เคยทำงานเป็นอาจารย์ประจำที่ภาควิชา Southeast Asia Studies ที่มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์ ภาพปกหนังสือเล่มนี้จึงถูกเลือกมาเพื่อเป็นเกียรติให้กับอาจารย์พัฒนา หลังจากที่ท่านได้เสียชีวิตลงด้วยโรคมะเร็งในขณะที่ยังดำรงตำแหน่งอาจารย์อยู่ที่มหาวิทยาลัยแห่งชาติสิงคโปร์

² อาจารย์ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

คือ Argonauts of the Western Pacific (1922) ซึ่งได้ถือว่เป็นงานชิ้นบุกเบิกของสาขาวิชามานุษยวิทยาในอังกฤษที่มีลักษณะการเขียนและใช้ภาษาที่สวงาม จนได้กลายมาเป็นแบบอย่างให้กับงานเขียนทางด้านมานุษยวิทยาในช่วงต่อมา มาลีเนาสกี (Malinowski) ได้รับการถูกยกย่องให้เป็น “ผู้บุกเบิกมานุษยวิทยาสังคม” (Founder of social anthropology) และเป็นผู้ริเริ่มใช้แนวคิดของการทำงานวิจัยภาคสนามเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) หลังจากการเสียชีวิตของมาลีเนาสกี (Malinowski) วัลเลตตา สวอน (Valetta Swann) ภรรยาของมาลีเนาสกี (Malinowski) ได้นำเอาไดอารี่ส่วนตัวของเขาที่เขียนในระหว่างการทำงานภาคสนามที่นิวกินีและหมู่เกาะโทรเบียนส์ออกมาเผยแพร่ หรือที่เรียกว่า A Diary in the Strict Sense of the Term (1967) ซึ่งแสดงให้เห็นประสบการณ์งานสนามและความคิด ความรู้สึกที่ต่างออกไปจากหนังสือเล่มคลาสสิกของเขา ซึ่งในไดอารี่มีทั้งเนื้อหาที่เขาโกรธชาวโทรเบียนส์ การเหยียดเชื้อชาติสีผิวเพศและอคติทางวัฒนธรรมอื่นๆรวมอยู่ในนั้น ไดอารี่ส่วนตัวของมาลีเนาสกี (Malinowski) จึงเป็นอีกด้านที่ทำให้นักมานุษยวิทยาต้องกลับมาตั้งคำถามกับ สถานะของนักมานุษยวิทยา (Positionality) ในการทำงานสนามและการผลิตความรู้เกี่ยวกับผู้คน สังคมและวัฒนธรรมอื่นๆ มากขึ้น และพยายามขับเคลื่อนให้มีการสะท้อนย้อนคิด (Reflexivity) เกี่ยวกับตัวตนของนักมานุษยวิทยาในการได้มาซึ่งข้อมูลและการตีความ สังคมวัฒนธรรมมากขึ้น ยกตัวอย่างเช่น งานของ Paul Rabinow ที่ชื่อว่า Reflections on Fieldwork in Morocco (1977) เป็นต้น

อิทธิพลทางความคิดและการสร้างความรู้ของมานุษยวิทยาตะวันตกในช่วงต้น ได้ส่งผลต่อเนื่องมาสู่การเกิดขึ้นของสาขาวิชามานุษยวิทยาในพื้นที่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้ด้วยเช่นกัน โดยหนังสือ Southeast Asian Anthropologies: National Traditions and Transnational Practices (2019) เล่มนี้ซึ่งเป็นการร่วมมือกันระหว่างนักวิชาการทางด้านมานุษยวิทยาในกลุ่มประเทศเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ใช้พื้นที่ที่เราเรียกว่าเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ มาเป็นจุดเชื่อมต่อกันทางความคิด โดยดูพัฒนาการของการสร้างองค์ความรู้ทางด้านมานุษยวิทยาในแต่ละประเทศร่วมกัน นอกจากนี้ หนังสือเล่มนี้ยังแสดงให้เห็นภาพอีกด้านของการเกิดขึ้นของสาขามานุษยวิทยาที่ออกไปหยั่งรากความรู้ของตนเองนอกบริบทวัฒนธรรมของสังคมตะวันตก โดยเฉพาะในดินแดนที่เคยตกเป็นประเทศอาณานิคมของกลุ่มประเทศเจ้าอาณานิคมตะวันตกมาก่อน หลาย

บทความในหนังสือเล่มนี้จึงให้ความรู้สึก “ทั้งรักและทั้งชัง” ที่สาขาวิชานี้มาพร้อมกับลัทธิอาณานิคม (Colonialism) และถูกใช้เป็นเครื่องมือของเจ้าอาณานิคมในการเก็บรวบรวมข้อมูลทางวัฒนธรรมและผู้คนในประเทศของตนเอง ในขณะที่บางประเทศก็มีการ “โอบรับสาขาวิชานี้อย่างไม่วิพากษ์” ด้วยเช่นกัน

ความน่าสนใจของหนังสือเล่มนี้ คือ การทำให้สามารถเห็นภาพของการเกิดขึ้น การเติบโตและการเปลี่ยนแปลงของสาขาวิชานี้ภายใต้บริบททางประวัติศาสตร์ การเมืองที่แตกต่างกันในแต่ละประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ที่แม้จะอยู่ในภูมิภาคเดียวกันแต่กลับมีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และการเมืองที่แตกต่างกันออกไป อีกทั้งยังมีประเด็นทางสังคม วัฒนธรรม เชื้อชาติ ศาสนาและชาติพันธุ์ภายในประเทศที่ซับซ้อนและแตกต่างกันไปอีกด้วย (King and Wilder, 2003) เงื่อนไขภายในของแต่ละประเทศเหล่านี้จึงส่งผลทำให้ทิศทาง (Trajectory) ของสาขาวิชานี้เดินไปในทิศทางที่แตกต่างกันค่อนข้างมาก

หนังสือเล่มนี้แบ่งออกเป็น 3 ส่วนด้วยกัน โดยส่วนแรกได้เน้นประเด็นของ “the Making of Anthropological Tradition” โดยใช้ประสบการณ์ทางการเมืองและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ที่เฉพาะของสามประเทศ คือ ฟิลิปปินส์ กัมพูชาและเวียดนาม มาเชื่อมต่อกับพัฒนาการของมานุษยวิทยาของแต่ละที่ นักวิชาการในแต่ละประเทศได้กล่าวถึงอิทธิพลของลัทธิอาณานิคมที่ได้กลายมาเป็นเงื่อนไขสำคัญต่อการทำให้เจ้าอาณานิคมตะวันตกและนักวิชาการท้องถิ่นได้เก็บรวบรวมข้อมูลและผลิตความรู้ทางวัฒนธรรมและชาติพันธุ์ที่เฉพาะขึ้นมาเพื่อผลประโยชน์ในทางการเมืองและการปกครอง โดยเน้นประเด็นเรื่อง วิวัฒนาการ (Evolution) ความเจริญทางด้านอารยธรรม (Civilization) ความเป็นชาตินิยม (Nationalism) และ อัตลักษณ์วัฒนธรรมของชาติ (National Cultural Identity) การสร้างความรู้ทางด้านมานุษยวิทยาในช่วงแรกจึงเน้นประเด็นเรื่องทฤษฎีวิวัฒนาการทางสังคมและเชื้อชาติเป็นหลัก ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายทางการเมืองของเจ้าอาณานิคมตะวันตกและนักมานุษยวิทยาท้องถิ่นที่ต้องการจะปกครองและปกครองชนกลุ่มน้อยภายในประเทศตนเอง ณ เวลานั้น

ในส่วนที่สอง หนังสือได้เน้นประเด็นของ “Challenges in Anthropological Practice” ในส่วนนี้ได้ให้ข้อมูลเชิงลึกและแสดงให้เห็นความซับซ้อนของการจัดตั้งสาขาวิชามานุษยวิทยาให้เกิดขึ้นในแต่ละประเทศ ทั้งนี้ หลังจากหลายประเทศในเอเชีย

ตะวันออกเฉียงใต้ได้รับอิทธิพลจากการตกเป็นประเทศอาณานิคม ตั้งแต่ช่วงปี 1950 เป็นต้นมา ประเทศเหล่านี้ส่วนใหญ่จึงเน้นประเด็นเรื่องการสร้างชาติและเน้นประเด็นการสร้างสังคมที่ทันสมัยเป็นหลัก และด้วยเงื่อนไขทางด้านการเมืองและสังคมดังกล่าว จึงมีความเข้าใจที่ผิดพลาดว่า สาขาวิชาทางด้านมานุษยวิทยานับการศึกษาเฉพาะกับกลุ่มคนและ “สังคมดั้งเดิม” (“primitive societies”) เป็นหลัก และด้วยความเข้าใจดังกล่าว จึงมีการมองว่าสาขาวิชานี้ไม่ตอบสนองต่อ ความเป็นเมือง (Urbanization) ความทันสมัย (Modernity) และชีวิตทางสังคมของผู้คนในอนาคต สาขาวิชาทางด้านมานุษยวิทยาจึงเผชิญกับความท้าทายอย่างมาก ทั้งในเรื่องการได้รับการยอมรับในวงวิชาการ การจัดตั้งภาควิชา (Department) เป็นของตัวเอง การขอทุนสนับสนุนในการทำวิจัยและการให้ทุนการศึกษาสำหรับนักศึกษาในด้านนี้ (กรณีตัวอย่างของประเทศสิงคโปร์ Vineeta Sinha, บทที่ 6) ในกรณีนี้จะคล้ายกับที่ Hannerz (2010) ได้กล่าวถึงทิศทางของสาขามานุษยวิทยาในสังคมตะวันตกในปัจจุบันที่ต้องเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความท้าทายต่างๆ ในวงวิชาการมากขึ้น และถึงแม้ว่าจะมีการรับรู้กันมาโดยตลอดว่า สาขาวิชาทางด้านมานุษยวิทยาได้ผลิตความรู้เกี่ยวกับผู้คน วัฒนธรรมและการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญให้กับประเทศ แต่สาขาวิชานี้กลับไม่ได้รับความสนใจหรือไม่ถูกให้ความสำคัญเท่าที่ควร แม้แต่ในประเทศตะวันตกซึ่งเป็นแหล่งกำเนิดของความรู้เหล่านี้ก็ตาม ในกรณีของประเทศสิงคโปร์เองก็ได้มีการพยายามจะสร้างสาขาวิชาที่มีชื่อมานุษยวิทยาขึ้นมา เพื่อให้ถูกรับรู้ว่ามีนักวิชาการทางด้านมานุษยวิทยาและมีการผลิตผลงานทางด้านมานุษยวิทยาด้วยเช่นกัน

นอกจากประเด็นการสร้างมานุษยวิทยาให้เป็นสถาบันหนึ่งในมหาวิทยาลัยและอยู่ในระบบการศึกษาของชาติแล้ว ยังมีการพูดถึงการทำให้งานทางมานุษยวิทยาของนักวิชาการท้องถิ่นได้รับการยอมรับในระดับสากลไว้ด้วย เป็นที่น่าสังเกตว่างานชาติพันธุ์วรรณานาในพื้นที่แถบนี้ที่ถูกยอมรับในระดับสากลส่วนใหญ่ได้ถูกผลิตขึ้นโดยนักวิชาการตะวันตก มากกว่านักวิชาการท้องถิ่น ทั้งที่นักวิชาการท้องถิ่นได้สร้างองค์ความรู้ในด้านนี้ไว้มากมาย แต่ไม่ได้รับการรับรู้ในระดับสากล เนื่องจากไม่ได้เขียนเป็นภาษาอังกฤษ อีกทั้งยังขาดการสนับสนุนจากรัฐบาลและสถาบันการศึกษาภายในประเทศ ในส่วนนี้จึงแสดงให้เห็นว่า บริบทการเมืองภายในประเทศมีส่วนอย่างสำคัญต่อพัฒนาการและทิศทางของการผลิตความรู้ของสาขาวิชามานุษยวิทยาภายใน

ประเทศช่วงหลังอาณานิคมมากขึ้น เช่น ความรู้แบบไหนที่จะถูกให้ความสำคัญ หรือความรู้แบบไหนที่จะตอบสนองต่อนโยบายการสร้างประเทศของรัฐ และความรู้แบบไหนที่จะถูกลดคุณค่าลงไป เป็นต้น รัฐเข้ามามีอิทธิพลอย่างสำคัญต่อการผลิตความรู้ในด้านนี้มากขึ้น ซึ่งเกี่ยวพันไปถึงงบประมาณสนับสนุนในการเรียนการสอน ทุนวิจัย ทุนการศึกษาและเงื่อนไขต่างๆ ที่เข้ามามีบทบาทกับควบคุมสถาบันการศึกษาและคณะวิชาภายในสถาบันการศึกษา

ส่วนที่สาม หนังสือได้มีการกล่าวถึงพัฒนาการของความรู้ทางด้านมานุษยวิทยาในยุคสมัยปัจจุบัน ภายใต้แนวคิดเรื่อง “Trends in Transnational Anthropologies” ในส่วนนี้ได้มีการแสดงให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ได้ส่งผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงทิศทางของการสร้างองค์ความรู้และวิธีวิทยาในการสร้างองค์ความรู้ในสาขาวิชาทางด้านมานุษยวิทยา ในหลายประเทศ นักวิชาการท้องถิ่นในแต่ละประเทศได้สร้างความร่วมมือทางวิชาการและมีการทำวิจัยข้ามพรมแดนทางชาติพันธุ์ ชาติ สถาบันการศึกษา และข้ามสาขาวิชา (Interdisciplinary studies) มากขึ้น อีกทั้งยังมีการปรับวิธีวิทยาจากการทำงานสนามเชิงชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) ซึ่งเคยเป็นธรรมเนียมปฏิบัติของสาขานี้ไปสู่การทำงานวิจัยเชิงสำรวจและการทำวิจัยเชิงสัมภาษณ์ในแนวสถิติมากขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของการผลิตผลงานในปัจจุบันมากขึ้น

โดยรวมแล้ว หนังสือเล่มนี้ได้ช่วยทำให้เห็นภาพพัฒนาการของสาขาวิชามานุษยวิทยาที่มีข้อมูลเชิงลึกในแต่ละประเทศในพื้นที่แถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งแต่อดีตจนถึงบริบทในสังคมปัจจุบันมากขึ้น ซึ่งจะช่วยให้ผู้อ่านได้มองเห็นการเกิดขึ้นของสาขาวิชานี้ในแต่ละประเทศในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ รวมทั้งได้เปรียบเทียบความเหมือนหรือความต่างของสาขาวิชานี้ที่มีบริบททางประวัติศาสตร์ สังคม การเมือง และวัฒนธรรมที่เฉพาะแตกต่างกันออกไป อีกทั้งยังมองเห็นเส้นทางของการพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านมานุษยวิทยาในบริบทปัจจุบัน ที่แต่ละประเทศพยายามจะสานต่อและรักษาองค์ความรู้เหล่านี้ให้ดำรงอยู่ต่อไปท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและความกดดันที่มาจากนโยบายภายในของสถาบันการศึกษาเอง ทั้งจำนวนนักศึกษาที่ลดลงและทิศทางการเรียนการสอนที่เน้นการมีอาชีพที่จับต้องได้มากขึ้น รวมทั้งนโยบายของภาครัฐและการเปลี่ยนแปลงในระบบโลกาภิวัตน์ในปัจจุบันที่ยังถือว่าเป็นเรื่องที่ทำยากกับการดำรงอยู่ของสาขาวิชานี้ต่อไปในอนาคต

เอกสารอ้างอิง

- Firth, Raymond, and Bronislaw Malinowski. 1967. *A Diary in the Strict Sense of the Term*. London: Routledge.
- Hannerz, Ulf. 2010. *Anthropology's World: Life in a Twenty-First Century Discipline*. London: Pluto.
- King, Victor T., and William D. Wilder. 2003. *The Modern Anthropology of South-East Asia*. London: Routledge.
- Malinowski, Bronislaw. 1922. *Argonauts of the Western Pacific*. London: Routledge.
- Rabinow, Paul. 1977. *Reflections on Fieldwork in Morocco*. Berkeley: University of California Press.